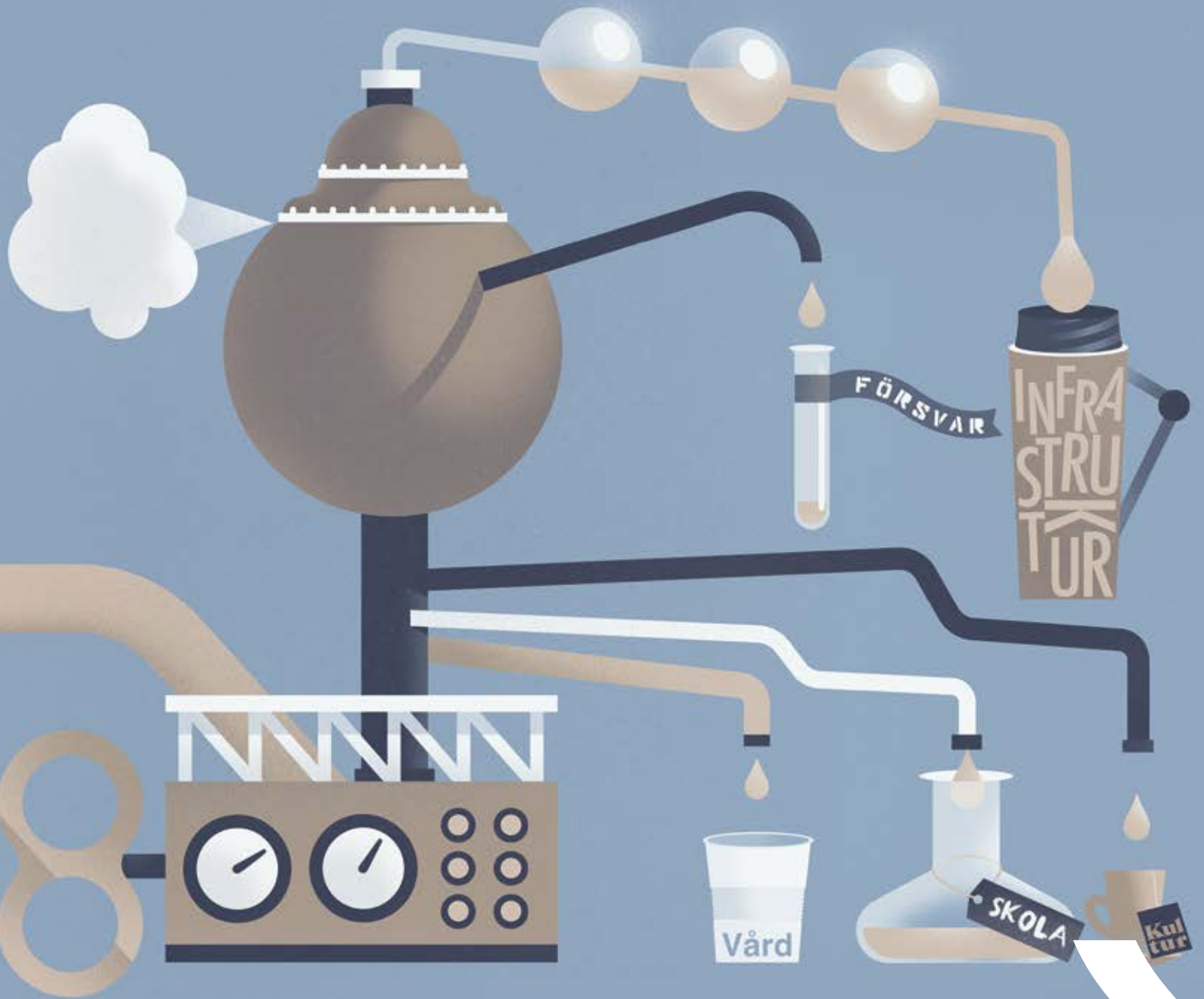

Hur vet man egentligen vad man får för sina skattepengar? Till att börja med krävs kunskap om hur mycket vi betalar i skatt och hur pengarna används. Kommissionen för skattenytta vill se mer transparens och en ökad kunskap bland medborgarna. På så vis kan det ställas krav på ett effektivare nyttjande av skattemedel. Det bidrar i förlängningen till Sveriges framtida konkurrenskraft och välfärd.

Text: **Thomas Östberg**
Illustration: **Björn Öberg**

NYTTOMASKINEN

D

De få undersökningar som gjorts de senaste decennierna visar att svenskarnas kunskap om hur mycket vi betalar i skatt är låga.

– Kunskapen är problematiskt låg. Siffror som Svenskt Näringsliv redovisade 2015 visar att när den genomsnittliga skattebetalaren tror att han eller hon betalar två kronor i skatt, så handlar det i själva verket om tre kronor. Alltså en skillnad på 50 procent, säger Lars Jagrén, nationalekonom på Kommissionen för skattenytta.

En annan undersökning, som Svenskt Näringsliv genomförde 2019, visade att tre fjärdedelar av de svarande underskattade hur mycket skatt de sammanlagt betalade på sin lön. Bara åtta procent visste att skatten på arbete inklusive arbetsgivaravgifter ligger i intervallet 41-50 procent.

Enligt Lars Jagrén är grundläggande skattekunskap ett fundament i en fungerande demokrati. Utan kunskap blir det svårt att utkräva ansvar av politiker.

– Det vi röstar om i höst handlar ju till stor del om sådant som finansieras av skatter: barnomsorg, infrastruktur, vård, skola, polis, försvar med mera. Då är det förstås bra att veta vad jag bidrar med och vad jag får ut av systemet, säger Lars Jagrén.

Han är författare till kommissionens första rapport som bland annat behandlar hur mycket vi totalt betalar i skatt och hur pengarna fördelas. Huvudfrågan som Kommissionen för skattenytta kommer att arbeta med fram till valet är: Hur får vi mer nytta av varje skattekrona?

Men vi börjar med hur offentlig sektor finansieras. För 2020 handlade det sammanlagt om inkomster på 2 500 miljarder kronor till sektorn, vilket motsvarar 50 procent av Sveriges BNP. Av det beloppet var närmare 90 procent skatter och sociala avgifter.

Om man delar upp skatteinkomsterna på olika kategorier är inkomstskatterna störst. Totalt uppgår de till 815 miljarder brutto, fördelat på 765 miljarder i kommunalskatt och resterande 50 miljarder i statlig inkomstskatt. Efter skattereduktion uppgick inkomstskatterna 2020 till 667 miljarder.

Näst största kategorin är de indirekta skatterna på arbete: arbetsgivaravgifter med 579 miljarder och moms som står för 468 miljarder kronor. Därefter kommer kategorierna skatt på kapital, 245 miljarder kronor, och punktskatter på varor, 137 miljarder kronor.

– De indirekta skatterna har ökat under många decennier nu och utgör i dag faktiskt mer än hälften av den skatt vi betalar. När momsens infördes 1969 låg den på 11 procent. I dag är den mer än dubbelt så hög – 25 procent. Arbetsgivaravgiften har under ungefär samma period höjts från 11,65 till 31,42 procent, säger Lars Jagrén.

Det är just när det gäller nivåerna och de stora beloppen för de indirekta, ibland även kallade dolda, skatterna som han efterlyser större kunskap. Att redovisa arbetsgivaravgifter på lönebesked och deklaration är en väg att gå.

– Folk är inte vana att tänka på det viset om sin lön, att det redan har betalats skatt som inte syns på lönebeskedet och att den totala skatten kan vara högre än 50 procent,

säger Lars Jagrén.

Även momsens tydliggöras för att höja medvetandet om att en femtedel av priset i regel är skatt.

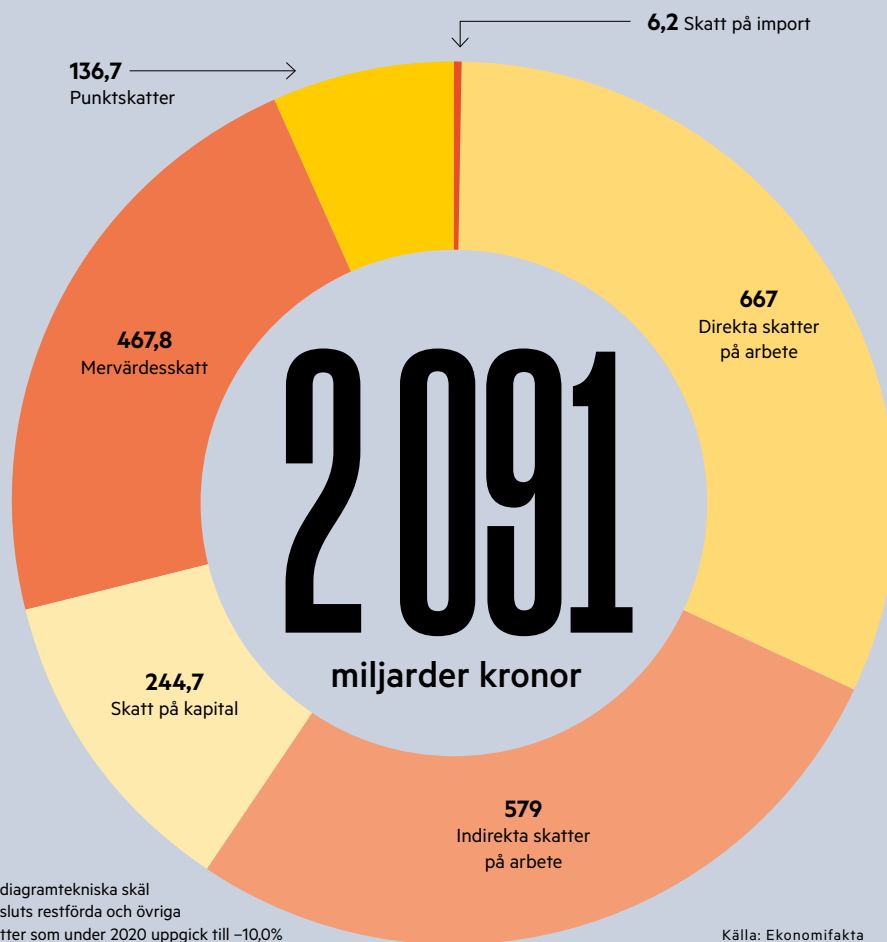
– Momsen står förstås på kvittot varje gång vi handlar, men hur många tänker på den och hur mycket de betalar i moms på ett år? Men det finns politiskt motstånd lite här och var mot sådana förändringar. Politiker vill ha pengar för att kunna genomföra sina idéer. Då är det ganska bekvämt

”
**NÄR DEN GENOMSNITTLIGA SKATTE-
BETALAREN TROR ATT HAN ELLER HON
BETALAR TVÅ KRONOR I SKATT, SÅ HANDLAR
DET I SJÄLVA VERKET OM TRE KRONOR.**

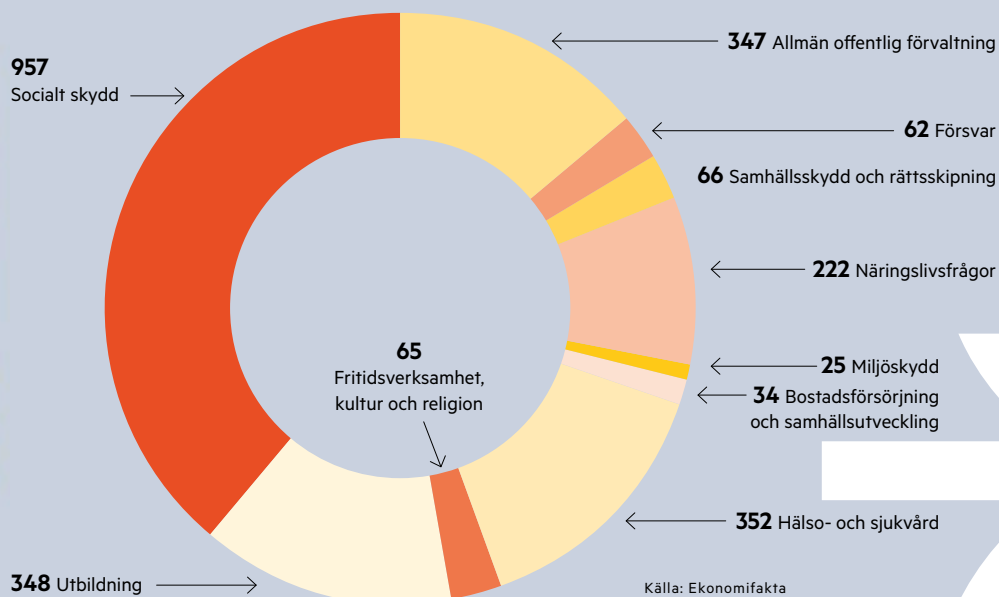
Lars Jagrén,
nationalekonom

De totala skatterna i Sverige 2020

Socialt skydd – det största utgiftsområdet

Offentliga utgifter, efter huvudområde 2019 – miljarder kronor

att relativt få medborgare är medvetna eller intresserade av skatter, säger Lars Jagrén.

Hur skatteinkomsterna används kan redovisas på flera sätt. I det internationella systemet COFOG (Classifications of Functions of Government) finns tio huvudgrupper för utgifter.

Klart störst är *socialt skydd*. Där ingår pensioner (störst), sjukersättning, arbetslöshetsersättning, barnbidrag och andra bidrag. Totalt omfattade detta utbetalningar på 957 miljarder kronor i Sverige 2020.

Stora poster är också de tre jämnstora grupperna hälso- och sjukvård, utbildning och allmän förvaltning som vardera omfattade ungefär 350 miljarder kronor 2020. Därefter följer näringslivsfrågor med 222 miljarder, samhällsskydd och rättsskipning med 66 miljarder, fritidsverksamhet, kultur och religion med 65 miljarder samt försvar med 62 miljarder kronor.

– När det gäller fördelning visar vår sammanställning att Sverige inte skiljer sig så mycket från genomsnittet i EU. Skillnader värda att notera är att vi lägger en lite mindre andel på socialt skydd och ganska mycket mer på utbildning. Den allmänna förvaltningen får en lite större andel av skattepengarna i Sverige, medan samhällsskydd och rättsskipning får en mindre andel, säger Lars Jagrén.

Ett annat sätt att mäta storleken på resurserna inom offentlig sektor i Sverige är de gemensamt ägda tillgångarna. Enligt en rapport från McKinsey Global Institute äger den skattefinansierade sektorn i Sverige en betydligt större andel av landets samlade nettoförmögenhet än i de tio länder man gjort jämförelser med (inklusive Kina). Ägandet av finansiella och reala tillgångar uppgår enligt rapporten till 10 000 miljarder kronor.

– När man vet hur mycket man puttar in och vad man får ut blir nästa fråga förstås om pengarna skulle kunna användas på ett bättre sätt än i dag. Kan man utföra samma, bättre eller mer verksamhet för samma pengar? Kan man göra proffsigare upphandlingar? Vad finns det för privata alternativ? Kan man hitta andra organisationsformer? Hur kan ledarskapet förbättras? Det finns mycket att tänka på, säger Lars Jagrén.

Med en offentlig sektor som omsätter 2 500

NÄR MAN VET HUR MYCKET MAN PUTTAR IN OCH VAD MAN FÅR UT BLIR NÄSTA FRÅGA FÖRSTÅS OM PENGARNA SKULLE KUNNA ANVÄNDAS PÅ ETT BÄTTRE SÄTT ÄN I DAG.

miljarder kronor är det lätt att förstå att även små effektiviseringar kan spara mycket pengar. Exempelvis skulle en effektivisering på fem procent ge en besparing på 125 miljarder per år.

– Det motsvarar vad hela sjukvården kostar. Och en lite mindre besparing på ”bara” 50 miljarder motsvarar hela den statliga inkomstskatten

eller energiskatten, säger Lars Jagrén.

Trots kommissionens arbete tror han inte på någon plötslig förändring i svenskarnas medvetenhet om skatter och hur pengarna används, varken bland allmänhet eller politiker.

– Inte på kort sikt, tyvärr. Men på längre sikt hoppas jag verkligen det. Det är ju också lite upp till var och en att sätta press på politiker, arbetsgivare och även Skatteverket för att skapa mer transparens, säger Lars Jagrén.

I potten ligger enligt Jagrén det exportberoende landet Sveriges konkurrenskraft och i förlängningen vår fortsatta välfärd:

– Skattekonkurrensen mellan länder finns fortfarande även om den minskat något. I stället har vi fått en mer global arbetsmarknad där vi är beroende av att behålla välutbildad arbetskraft i Sverige och kanske ännu mer av att kompetenta personer med specialistkunskaper vill flytta hit.

En viktig faktor blir då att kunna erbjuda bra förskola, skola, sjukvård, omsorg med mera.

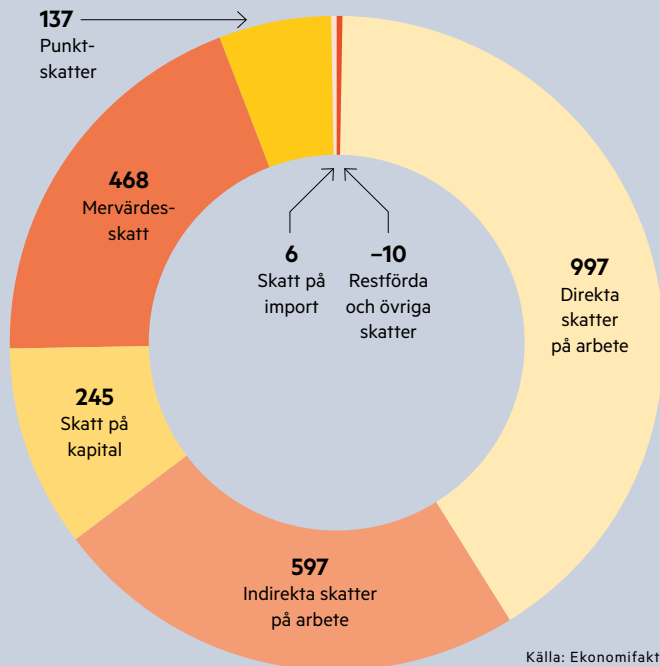
– Företagen är beroende av att en offentligt finansierad sektor levererar tjänster av hög kvalitet. Omvänt är ett fungerande näringsliv helt avgörande för att vi ska kunna skapa de gemensamma resurser som välfärden kräver.

En del av effektiviseringen kan vara kontinuerlig uppföljning av regler och system inom olika delar av offentlig sektor för att säkerställa att de hänger med i en föränderlig värld. Är till exempel alla regler inom vården anpassade för den digitalisering som nu pågår?

– Man kan aldrig slå sig till ro och tro att allt är klart och perfekt. Om man i stället skapar en gynnsam cirkel av uppföljningar, utvärderingar och förbättringar ger det effektivare verksamheter. Pengarna som frigörs då kan användas till mer verksamhet om det behövs, att ta bort skadliga skatter eller så kan vi arbeta mindre, säger Lars Jagrén.

Inkomstskatt och arbetsgivaravgifter är de största skatteköllorna

Den offentliga sektorn – skatteinkomster per skatteslag, miljarder kronor

Fakta

Andra dolda avgifter

Ockeravgifter för bilister

→ Om inte betalningen av trängselskatt är bokförd på Transportstyrelsens konto den sista betalningsdagen påförs omedelbart en tilläggsavgift på 500 kronor. För den som gjort en bilresa i Göteborg, då lägsta taxan på 9 kronor gäller, innebär tilläggsavgiften en ränta på 5 556 procent. I Stockholm där den lägsta trängselavgiften är 11 kronor motsvarar straffavgiften en ränta på 4 545 procent. Avgifter som många skulle beteckna som ocker. Men när staten tar ut avgiften går det alltså bra.

Sedan de höjda avgifterna infördes 2008 har de gett staten miljardbelopp. Och många arga bilister. Trots att det redan 2013 fanns ett förslag om sänkta avgifter (till 100 kronor) har flera regeringar avstått från att ta i frågan.

Trängselskattelagen hindrar i dag Transportstyrelsen ifrån att skicka ut påminnelser till bilister. Därmed är det upp till viljan hos politikerna i riksdagen att ändra lagen.

P-avgifter

som dold skatt

→ Landets kommuner har rätt att införa parkeringsavgifter där det är trångt och mycket trafik. Syftet ska vara att öka framkomligheten. Men de senaste åren har införandet av parkeringsavgifter i till exempel Bromma, Hägersten och Huddinge väckt reaktioner hos de boende som överklagat besluten. I Bromma och Hägersten ledde det till att Stockholms stad fick backa och dra tillbaka avgifterna på ett antal gator. Det fanns helt enkelt ingen trängsel. En politiker i Huddinge motiverade införandet av avgifter med att pengarna behövdes till parkeringsövervakning. Enligt Jan Söderström, före detta chef för trafik och infrastruktur på SKR, Sveriges kommuner och regioner, har inkomster från parkeringsavgifter och felparkeringsavgifter blivit en allt viktigare inkomstkälla för större kommuner. För Stockholm handlade det 2019 om 1,3 miljarder kronor. Därför har kommuner börjat tänja på lagstiftningens syfte och regler.

Skatterna du inte ser

Indirekta och dolda skatter som många inte känner till storleken på gör det svårt att bedöma vad vi egentligen får för våra skattepengar. De indirekta skatterna har ökat rejält de senaste 40 åren och står nu för 55 procent av all skatt vi betalar i Sverige. Störst är arbetsgivaravgifter och moms.

Arbetsgivaravgifterna uppgår nu till 31,42 procent av lönen och redovisas i de flesta fall inte på de lönebesked som de anställda får. Mer än en tredjedel av avgifterna, 11,62 procent av lönen, utgörs av den allmänna löneavgiften utan koppling till något förmånssystem. En ren skatt med andra ord.

Löneavgiften infördes 1995 för att finansiera Sveriges medlemskap i EU och låg då på 1,5 procent av lönesumman. I dag utgör löneavgiften 11,62 procent av lönen. Löneavgiften har mellan 1995 och 2021 ökat från 4,6 procent till 37 procent av arbetsgivaravgifterna.

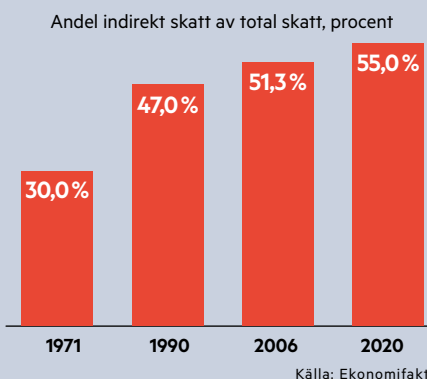
Även momsen har höjts rejält sedan den infördes 1969. Då låg den på 11 procent. Nu är momsatsen (med några undantag där skattesatsen är 12 respektive 6

procent) 25 procent som betalas i konsumentledet.

När även punktskatter räknas in i de indirekta skatterna står de för mer än hälften av skatteinkomsterna i Sverige. För 50 år sedan var motsvarande andel 30 procent.

– När den indirekta beskattningen blivit så stor och inte redovisas mer transparent blir det förstas svårare att bedöma skattenytan, säger Lars Jagrén på Kommissionen för skattenytta.

Kraftigt ökad indirekt beskattning

Martin Pernheim, skatteinformatör:

”Folk borde prata mer ’vuxet’ om skatter”

Svenskarnas kunskap om hur mycket vi betalar i skatt är dålig. Många tror att deras inkomstskatt är högre än vad den är, samtidigt som de underskattar sin totala skatt. Den bilden ger Martin Pernheim, skatteinformatör på Skatteverket. Han efterlyser en större medvetenhet och fler diskussioner om våra skatter och hur de används.

Martin Pernheim säger det självklara på en gång. Hur höga eller låga skatter vi ska ha är en politisk fråga och inget som en tjänsteman på Skatteverket ska ha åsikter om. Däremot tycker Martin Pernheim att det vore positivt om fler lär sig mer om skatter. Hur höga är de egentligen? Vilka skatter finns som jag inte känner till? Hur används pengarna? Hur gör man i andra länder? Frågorna är många.

– Det är synd att det inte pratas mer skatter bland vanligt folk i Sverige. Med tanke på att det handlar om så mycket pengar är det definitivt värt en mycket större diskussion. Och kanske även många små diskussioner, säger Martin Pernheim.

Det han efterlyser är ”vuxna” samtal där skatter blir ett lite mer neutralt ämne där argumenten inte alltid behöver styras av politiska ideologier som förenklat landar i sänkt eller höjd skatt.

Han beskriver skatter som en fördyrning av någonting (arbete, varor, tjänster med mera) för att samla en mängd pengar som samhället beslutat ska omfördelas.

– Då borde man väl kunna prata om till exempel matmoms eller ränteavdrag utan att stämpas som röd eller blå, säger Martin Pernheim.

För att få till den typen av diskussioner krävs ett större intresse, mer kunskap och ökad transparens. När Martin Pernheim är ute och pratar skatter handlar det ofta om inkomstskatt. Många han möter säger att de betalar 30–33 procent i skatt. Men marginalskatt är det färre som har koll på, eller hur stora avdrag de har.

Och att arbetsgivaren betalar in skatt som inte syns på lönebeskedet är inget folk tänker på.

– Många vet att arbetsgivaravgiften är hög, men inte så hög som den är, säger Martin Pernheim

I början av 1990-talet infördes under ett par år obligatorisk redovisning av arbetsgivaravgiften på lönebeskeden för statligt anställda.

– Vilket lyft min bruttolön fick! Skämt åsido så tror jag att det kan vara ett bra sätt att skapa intresse för skatter, säger Martin Pernheim.

Han tycker också att vi borde hämta inspiration från andra länder. I Spanien får varje student veta vad hans eller hennes högskoleutbildning kostar skattebetalarna.

– Om man vet att utbildningen kostar tre eller fem miljoner kronor tror jag att man uppskattar den mer och tänker efter noga innan man eventuellt hoppar av. Det skapar en medvetenhet om

värde och att någon faktiskt betalar. Det är inte gratis att gå i skolan och på universitetet som vi ofta lite slarvigt säger i Sverige, säger Martin Pernheim.

I Spanien uppger man också apotekskunder om vad medicinen kostar och patienter

**”DET ÄR INTE GRATIS ATT GÅ I SKOLAN
ELLER PÅ UNIVERSITETET SOM VI OFTA
LITE SLARVIGT SÄGER I SVERIGE.**

Martin Pernheim, Skatteverket.

om vad undersökningar och behandlingar inom vården kostar brutto.

– Det kostar ju mer än den hundralapp vi betalar på vårdcentralen. Den som ser hela kostnaden kanske tänker att "Åh, varför betalar vi så mycket för det här?" eller "Åh, vad det här var bra. Jag skulle gärna betala mer om det krävdes".

Mer kunskap kräver större transparens och färre dolda skatter eller skatter som redovisas pliktskyldigt. Momsen är ett exempel. Alla vet att vi oftast

betalar 25 procent i moms när vi köper något och det syns även på kvittot. Men eftersom skatten är inkluderad i priset är det inget vi tänker på dagligen. Utslaget över ett år utgör momsen mycket stora belopp för de flesta.

– Jag har kompisar som arbetar på den federala skattemyndigheten IRS (Internal Revenue Service) i USA. De tycker att deras modell med sales tax som adderas till priset i kassan är ett bättre system. Det visar tydligare vad som är handlarens pris och vad som är skatt, säger Martin Pernheim.